

491.82

N241

FORD UNIVERSITY
LIBRARY
STACKS
FEB 15 1968

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XV, св. 1—2.

БЕОГРАД, 1966.

САДРЖАЈ

	Страна
1) Р. Симић, Глаголска времена у зависним реченицама . . .	1—57.
2) Р. Бошковић, Око суфикса <i>-ica</i>	58—61.
3) М. Стевановић, Синтагме с генитивом и предлогом <i>с(а)</i>	62—76.
4) И. Грицкат, Наслови — посебна категорија писане речи	77—95.
5) Душан Јовић, Глаголски облици и симболика у „Игра- ма“ Васка Попе	96—102.
6) N. Rončević, Još o rečima (likovima) <i>što i šta</i>	103—107.
7) В. Лубас, Посесивна функција суфикса <i>-ица</i> у јужносло- венској топонимији	108—113.
8) Берислав М. Николић, О неким питањима критичког издавања српских писаца	114—117.
9) Језичке поуке	118—120.

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник академик др МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

СИНТАГМЕ С ГЕНИТИВОМ И ПРЕДЛОГОМ С(А)

1. Значење предлога *с* (*са*) уз генитив изразито је аблативно. Њиме се означава потицање, одвајање и удаљавање с горње површине, с ма какве површине, са спољне стране појма, с неког узвишења или било каквог предмета с уочљивом димензијом висине, с предмета издигнутог изнад онога што је означено именом у генитиву:

Скачу *са сџене* (М. Глишић, Целокупна дела I, 53).

Лака провидна маглица диже се *са земље* у вис (Ј. Веселиновић, Сlike из сеоског живота III, 52). — Чуо се шушањ лишћа што је падало *са сџабла* на ледину (Д. Шимуновић, Туђинац, 8). — Наједанпут скину дијете *с кољена* (В. Назор, Под бременом љубави, 11). — Промуца овај и пође *с балкона* (Р. Маринковић, Руке, 53). — Зграби *штитку шубару с главе* (Б. Ђошић, Не тугуј, бронзана стражо, 14). — Скреће *с љуша* и удара према густој шикари (Исто, 16). — Он стргне *с леђа* карабин (М. Божић, Неиспакани, 248). — Па одједном као *са вајре* трже себи руку (Д. Ђосић, Корени, 43). — Закукуљена мала особа сиђе *с кола* (В. Калев, Новеле, 7).

2. а) Место одакле што потиче, одакле се што одваја или удаљава не мора свакад бити сам појам означен именом у генитиву, већ је то место често поред и нешто изнад онога што се именује генитивом. У примерима:

Забринула се што јој нема дјетета *с воде* (П. Кочић, Цјелокупна дјела I, 87). — А други ће кренути *са Сане* (Исто, 203). — У то је младић приметио *са Зејне* (С. Матавуљ, Цјелокупна дјела I, 39). — Када сте се вратили *с мора* (разг.) и сл.

— предлошко-падежне везе: *с воде, са Сане, са Зеице, с мора* не значе буквално с површине вода означених обликом генитива, већ из местâ која су непосредно поред њих, свакако на било колико већој висини од њих.

У оваквим се случајевима увек говори о некој води: о бунару, извору, потоку, реци, језеру или мору, односно о местима поред којих се те воде налазе, поред којих теку. А место крај воде је (уколико није изнад земље подигнута чесма или какав резервоар), природно, више од саме воде, и то, разуме се, захтева предлог *с(а)* уз облик генитива.

б) Од ових се, наравно, унеколико разликују случајеви као што су: *Са Дунава воде захваишише* (нар. песма). — *Воду са Зеице нико не њије без невоље* (Љ. Ненадовић, Писма о Црногорцима, 86). — *Дјевојчица и сѝара Ане морале су са чесме доносиѝи воду на глави* (В. Калѝб, Новеле, 35). — *Доносе са и звора воду за њијење, а са бунара за остале њиѝребе* (разг.) и сл. У неколико се разликују, кажемо, зато што се ту количина воде која се узима стварно одваја од друге количине воде, од њене целине. А не може се рећи да се узима с површине, него употребу предлога *с(а)* уз облик генитива ту условљава нешто слично што и употребу те предлошко-падежне везе у непосредно претходном ставу, јер се претпоставља ношење воде с места које је поред објекта чије име стоји у генитиву, наравно пошто се она претходнохвати из тога објекта.

в) И уопште употреба предлога *с(а)* с генитивом најпре претпоставља виши ниво, уздигнутост места с којег кретање потиче — врло често тако да се кретање врши с вишег места према нижем, с неког узвишења, с какве висоравни, рецимо, према нижим пределима:

Не идеш ли *са њоља Косова* (у народној песми пита царица Милица слугу Милутина када је овај дошао с Косова у Крушевац, који од Косова има неколике стотине метара нижу надморску висину). — *Потјерасмо их с њиѝмог Соколова* (П. Кочић, Цјелокупна дјела, 153). — *Одскочи му оно дете с леђа* (М. Глишић, Целокупна дела I, 88). — *Падају печене шеве с неба* (Исто, 94). — *Водио је десетак сељака са свога краја* (Исто, 128). — *Сиђе са Сейихова* (И. Андрић, Приповетке, 102).

г) Али ако се генитивом означава име места које се налази на неком узвишењу, на висоравни, или мало већој заравни, на каквој равни већег пространства, релативно веће ширине, или на каквој води, односно непосредно уз њу, на њеној обали и са њеним именом, онда се почетак кретања од тих места и према вишим пределима означава опет генитивом с предлогом *с(а)*. Говори се (и пише) обично: *Пошли су с Ријеке на Велебит, с Косова на Шару, с Цети и ња на Ловћен*. А тако и: *Прва кола с Новог Београда према Зеленом венцу йолазе у 4 часа изгуйра*, без обзира на то што је Зелени венац уздигнутији од Новог Београда, а Велебит, Шара и Ловћен су за по 1000 до 2000 метара виши од Ријеке (наше велике поморске луке на горњем Јадрану), Косова и Цетиња.

Од колико пресудног су значаја за употребу предлога *с(а)*, (а не предлога *из*) с генитивом у овим случајевима релативно пространство, односно релативна ширина простора и истоименост назива воденог објекта и места на његовој обали, видеће се из овога што ћемо изложити. Прво, напоредо са: *с Новог Београда*, каже се *из Земуна* (*У своју школу свакога дана йре седам часова сйигне с Новог Београда*, али: *У своју школу. . . сйигне из Земуна* — и поред тога што је Нови Београд поред Земуна, и није ни на каквом узвишењу, колико ни Земун, а свакако зато што је он на једном релативно широком простору, и што је кад се почео подизати био врло мали према пространству на коме је планиран и на коме се диже Нови Београд. Даље, једна од релативно широких улица у Београду зове се *Булевар револуције*, и сасвим се правилно говори *С Булевара револуције до Железничке сйанице сйигне се за 10 минуџа*. Тај се садашњи *булевар* до пре 20 година звао *Александрова улица*, и говорило се, такође је разумљиво зашто — *Из Александрове улице до Железничке сйанице сйигне се йешице за 10 минуџа*. Значи да булевар уопште, као посебне врсте улица веће ширине, захтева у оваквим случајевима, тј. у синтагмама с глаголима који означавају кретање у функцији одређивања почетка места тога кретања — употребу генитива с предлогом *с(а)*; уз облик генитива именице *улица*, међутим, као речи која означава простор исте врсте, али без веће ширине, употребљава се предлог *из*.

У корелацији с овим стоје предлози *на* (према предлогу *са*) и *у* (према предлогу *из*) с облицима акузатива, уз глаголе кретања кад означавају где се то кретање завршава, и локатива — уз глаголе мировања.

И то не само у овоме случају него и уопште. Зато смо ми сматрали да је потребно дати објашњење откуда каткад долази до ремећења ове корелације. Ми смо на њу наишли у једном дневном листу, где смо у размаку од неколико редова нашли реченице: *У Цетињу и њу се сазнало да је устјанак ошћочео и Неколико другова умакло је с Цетињу и ња*¹. До употребе предлога *у* у првој од ових реченица довело је аднос правилно створено осећање да му је и место ту, зато што се Цетиње налази у маломе крашком Цетињском пољу, окружено брдима са свих страна. А у другој реченици је за означавање почетка кретања уз генитив именице Цетиње употребљен предлог *с* према спонтаном тачном познавању давно утврђене ове предлошко-падежне везе, очуване још из времена када је Цетињским пољем текла понорница *Цетиња*, којој корито још није сасвим затрпано, и по којој је Цетиње и добило своје име. До сличног ремећења у језичком осећању долази и у другим сличним случајевима — нешто ређе у случају с употребом одговарајућих предлога уз облике назива места Ријеке Црнојевића, уз чији облик генитива ће се врло ретко, истина, употребити предлог *из* (а скоро искључиво се употребљава предлог *са*), зато што ријека на којој је подигнуто ово местанце још увек постоји, и, мада зајажена водом Скадарског језера, оставља утисак једног његовог крака — а чешће уз облике назива Ријеке, великог пристаништа на горњем Јадрану, зато што је ријеке Речине, на којој је она подигнута, нестало тако рећи. А положај овога града на морској обали испод брдâ која га са свих осим са морске стране окружују — води губљењу осећања за употребу одредбе какву захтева положај на коме је Ријека постала, па се поред *полазак с Ријеке тачно у 7 часова* све чешће чује и *полазак из Ријеке тачно у 7 часова*. Ово последње нарочито када је реч о бродовима — свакако зато што се мисли на полазак — из Ријечке луке.

д) И свако (привремено или стално) одвајање од дужности, од посла, од забаве или било чега сличног, такође се означава предло-

¹ В. Наш језик, књ. III, н. с. 333—335.

гом *с(а)* и генитивом имена појма од кога се одвајање врши. Код Даничића, поред осталих, за ово имамо наведене примере: *Докле се он с војске врати, Кад се враћи са свадбе, Кад до-вече дођеш с њ о с л а*¹. А овамо иду и примери: *са забаве, са игранке, са сџудија, с везбе, с њуша*, какве смо и код новијих писаца забележили:

Кад се *са сџудија* вратио више се покрету није враћао (Д. Лагчевић, Положај радничке класе, 418). — Довикну отац који се већ бијаше вратио *с рада* (С. Ђоровић, Цјелокупна дјела I, 308). — Неки посланици отишли су *са скуйшишине* и без оставке (С. Јовановић, Влада Милана Обреновића, 376). — Дотрчаше им у сусрет сељани што се већ бијаху вратили *с рада* (В. Назор, Под бременом љубави, 26). Као да се *с њрке* враћа (Л. Лазаревић, Целокупна дела, 318). — Враћали су се *са издржане казне* из рудника (М. Лалић, Хајка, 28). — При повратку *с једног од својих њушовања* наиђе (Исто, 7). — Враћајући се ноћу *с њокладних њлесова* осветљавали су себи пут (Р. Маринковић, Руке, 22). — Он се вратио *с њуша* (Д. Ђосић, Корени, 23). — Био је скинут *с дужности* (Стј. Крањчевић, превод Златног телета Иљфа и Петрова, 170). — Пастири *са њаше* не враћају стада (Н. Полић, Јучерашњи град, 75). —

3. И кад год ма шта што се на чему налази, или се на чему држи, пребацује на друго што, или се уопште помера одатле, уз генитив имена појма с којег се померање врши употребљава се предлог *с(а)*. И сасвим је разумљива ова предлошко-генитивна веза у примерима као што су: *Превела је један роман с енглеског језика*. — *Сметнуо је с ума*. — *Перачице и вишино коло нису му никако шили с ња м е њ и* (Д. Шимуновић, Туђинац 40). Овамо долазе и случајеви какав имамо у примеру: *Сјаде с ног у*, где немамо никаквог одвајања ни конкретног померања уопште, колико што га нема ни у два непосредно претходна примера, али ту имамо промену стања с бољег на горе, и то условљава употребу генитивне конструкције с предлогом *с(а)*.

Последњи се примери функцијом својом разликују од свих претходних, јер је генитив с предлогом *с(а)* у њима типична до-

¹ Ђ. Даничић, Србска синтакса, Београд 1858, стр. 299.

пуна, док у свима претходним овај облик има функцију одредбе глагола којим се означава потицање, односно одвајање. А прилошка компонента значења (*с висине, одозго* и сл.) у самом предлогу и овде је доста изразига.

4. Одвајање и потицање од неког појма имамо у примерима типа:

Угледа поворку *са храсинове гране* (В. Назор, Под бременом љубави, 22). — Дознали смо *с њоуздане сѝране* (Р. Домановић, Целокупна дела II, 98). — Ред је да се *са збора* поздрави влада и мудри државник (Исто, 130). — Понуде су падале сад *с једне сад с друге сѝране* (Р. Маринковић, Руке, 30). — *Са своје висине* угледао је сунце под хоризонтом (Исто, 17). — Све се то види *са ѝрозора* фра-Петрове ћелије (И. Андрић, Лица, 5). — Опет уђе у конобу и *с враиша* погледа све (В. Калѐб, Новеле, 84). — *С ѝога месѝа* видела се цела ширина (Б. Ћосић, Два царства, 17). — Свима се сунце *са исиѝока* рађа (П. Кочић, Цјелокупна дјела, 203),

у којима од генитивом (с предлогом *са*) означеног појма, по реду којим се о њима у наведеним реченицама говори — потичу: угледавање (поворке), сазнање, поздрав (вледи), понуде, добивање благослова итд.

5. а) И место процеса збивања које се означава управним глаголом врло често се одређује генитивом с предлогом *с(а)* и у случајевима као што су: *Грмну један нови глас са сѝо њних враиша* (Л. Лазаревић, Целокупна дела, 150). — *Викну неко са дна ходника* (С. Јаковљевић, Ликови у сенци, 270.) — *Са зла ѝних њива живље се орила ѝјесма жѝшѝелачка* (С. Ћоровић, Цјелокупна дјела I, 244). — *Са сувих камењара ѝочињу се ѝлавѝи ѝубичѝице* (П. Кочић, Цјелокупна дјела I, 115). — *Мирко с враиша лане* (В. Калѐб, Новеле, 21). — *Још мало су се чули акорди са гиѝара* (Р. Маринковић, Руке, 51). — *А Цѝѝѝѝин је зујао с говорѝице* (Б. Ћосић, Не тугуј, бронзана страња, 26). Баш зато што у облику генитива овде имамо име места на коме се дешава, односно врши оно што се казује управним глаголом, — уместо те аблативне предлошко-падежне везе — могла би се употребити и предлошко-локативна веза (*на* + облик локатива) за означавање онога што се врши или збива на одређеном месту. Али то ипак у овим случајевима нису и не могу бити се-

мантичко-синтаксички синоними, јер се обликом с првом везом, који је овде употребљен, означава не само место збивања него и кретање, најчешће аудитивног и визуелног надражаја, с места означеног генитивом према чулима која их примају.

б) У неким, управо у одређеним случајевима, углавном с употребом предлошко-генитивне везе од именице *сѝрана*, потицање и кретања од појма с именом у генитиву у толикој мери је бледо да је сасвим свеједно да ли ће се за одређивање места радње, употребити ова или предлошко-именичка веза локатива с предлогом *на*. И доиста би у примерима: *Ради са свију сѝрана да му се власѝ укине* (Љ. Ненадовић, Писма из Италије, 115). — *Неко време Рисѝић је ѝровео с оне сѝране Саве* (С. Јовановић, Влада Милана Обреновића, 13). — *С ове сѝране ѝоља ѝроѝезало се дуго грмље* (Д. Шимуновић, Туђинац, 36). — *Наједном с десне сѝране ѝуѝа људски сѝан* (В. Калеб, Новеле, 70). — *С десне сѝране ѝодвучена ѝод ѝојас дуванкеса* (И. Андрић, Приповетке, 68). — *С једне сѝране сѝоји Бајов друг* (М. Лалић, Хајка, 96). — *Можда су баш у шумама с оне сѝране Караѝалиха* (Исто, 19). — *С десне сѝране је било зрно* (М. Божић, Неиспакани, 44) и сл. — локатив с предлогом *на*, био би сасвим на своме месту (исп.: *Ради на свим сѝранама да му се власѝ укине*, *Неко време Рисѝић је ѝровео на оној сѝрани Саве* итд.). Ипак се предлог *с(а)* и с генитивом именице *сѝрана*, као и с генитивом осталих именица, употребљава и за означавање потицања, кретања од појма с именом у генитиву, као у примеру: *Дознали смо с ѝоуз дане сѝране* (Р. Домановић, Целокупна дела I, 92), којим се казује да је оно што се означава управним глаголом, у вези с којим је једино и могуће одредити значење зависног члана синтагме, — долази однекуда. А такво се значење његово, уосталом, доста често среће у савременом српскохрватском језику.

б. а) Као што се генитивом с предлогом *с(а)* одређује место почетка кретања и место радње или стања уопште, тако се исто у неким случајевима овим обликом обележава и време вршења радње, одн. време стања или каквог збивања:

С ѝочейшка чу како му срце бије (Л. Лазаревић, Целокупна дела, 168). — Наравно да је Јанку с *ѝочейшка* било нелагодно (Исто, 207). — *С јесени премести се Мирков батаљон у Загреб* (В. Новак, Подгорске приповијести, 19). — Нај-

значајнија је пјесничка личност хрватске књижевности *с њочейка* 16. вијека (А. Барац, Југославенска књижевност, 34). — Рујна свјетлост проби се кроз тај лом заслијепивши ми чула *с њвог маха* (М. Комбол, превод Дантеова Пакла, 26). — *С њролећа* се обављају тешки пољски радови, а *с јесени* се убирају плодови (дневна штампа). — Он *с вечери* често долази к нама (разг.)

б) Пада у очи да се у генитиву ових временских одредаба употребљавају углавном имена појединих временских јединица или временских одсека. У генитиву уз који иде предлог *с(а)* та имена употребљавају се и као први део израза којих је други део акузатив истих имена с предлогом *на* као у случајевима:

Таворим овако *с дана на дан* (С. Ђоровић, Цјелокупна дјела I, 171). — Скакали смо *с ноћи на ноћ* преко баштина (И. Козарчанин, Ђука Беловић, 39). — *А с часа на час*, кад више повуче чује се сркање (Д. Максимовић, Како они живе, 6). — *С времена на вријеме* очи окрену на ону страну (Р. Маринковић, Руке, 15). — *С времена на вријеме* убацује у народне таласе отрова (М. Лакић, Хајка, 29). — И путник пјешак промакне *с времена на вријеме* као нестварно биће (В. Калѐб, Новеле, 6). — *С часа на час* шибѝ њезина врата успутним дрвећем (Б. Ђопић, Не тугуј бронзана стражо, 50).

Али ови изрази, који су као целина одредбе својих управних глагола, и поред тога што у себи садрже имена временских јединица (времена, дана, ноћи, часа итд.), ипак своје управне глаголе не одређују по времену већ по начину, казујући како често се врши оно што се означава управним глаголом: *с дана на дан* значи: сваки дан, свакодневно; *с ноћи на ноћ* — сваке ноћи, сваконоћно или и само ноћу; *с времена на вријеме* — повремено, а *с часа на час* — једанпут на час или сваки час, стално.

в) Одредбе начина на који се врши оно што се казује управним глаголом, такође су и изрази типа: *с краја на крај*, *с ноге на ногу*, *с колена на колена* и сл. (*Обађи Млејке с краја на крај* — С. М. Љубиша, Приповијести, 10; *Ошѝ од нервозе скакуће с ноге на ногу* — Р. Маринковић, Руке, 15; *Ошѝ намењује чесницу*

како је од свога оца научио, а деда од свога — с колена на колена — Б. Чиплић, Дивље јаго, 77), који се од непосредно претходних разликују значењем именице у генитиву; именице у првим значе временску јединицу или какав временски размак, а у овим другим — штогод друго.

г) У вези с овим изразима, и једним и другим, згодно је нагласити да и њихово значење, као и значење других одредаба уосталом, зависи од значења управне речи с којом чине синтагматску целину. Израз *с ноге на ногу*, који смо малопре дали у једном примеру, где значи: Скакуће прво на једну, затим на другу ногу, — у реченици: *Бацао је с ноге на ногу* (И. Великановић, Отмица, 10) значи: ударао је прво једном, а затим другом ногом.

д) Никако нису изрази, већ свака од двеју по облику истих предлошко-падежних веза употребљених повезано међу собом — има своје посебно значење у случајевима као што је: *Преносе брестулке с једнога краја на други* (нар. приповетка). — *Далеко је с мора на Дунаво* ((Хрв. народне пјесме 10. 177). — *Лијетали су са забаве на забаву* (Н. Симић, Браћа и кумири, 14), где веза с генитивом и предлогом *с(а)* има своје право (а не никакво пренесено) значење одвајања и кретања чега од појма сименом у генитиву к ономе што је означено именом у акузативу уз који стоји предлог *на*.

7. Функцију одређивања начина вршења радње и степена особине које се казују глаголом, односно придевом у предикату врше и генитиви с предлогом *с(а)* какве имамо у примерима:

Храни мајка два сина нејака све *с њрслице* и *деснице* руке (нар. песма). — Па ћемо *с ове сивоје* у цркву да нас поп привјенча (С. М. Љубиша, Приповијести, 67). — Цацero говори *с висине* о лирици (А. Г. Матош, Наши људи, 311). — Праштам ти, дете моје, *са свега срца* (Јб. Недић, превод Голдсмитова Векфилдског свештеника, 110). — Није ми *с руке*, каже (И. Андрић, Приповетке, 355). — Једњак је *с њрсиа* широка цев еластичних зидова (Батут, Књига о здрављу, 25). — Пробудим се, а сунце одскочило *с койља* (Ј. Веселиновић, Сlike из сеоског живота III, 33.) — Она вршца за везивање дебела је *с њрсиа* (И. Секулић, Хронике, 32) — у којима означене предлошко-генитивне везе по реду значе: *њредући*, *срдачно*, *њодесно*, *као да је мерен о њрсиу*, *колико је койље дуго* (према ономе што изгледа наравно).

8. Као место, време и начин, генитивом с предлогом с(а) одређује се и узрок радње, стања и расположења, који се означавају управним глаголом:

Није мени *са снијега* зима већ је мени *с моје мајке* зима (нар. песма). — *Дешлић с језика гине* (нар. пословица Ноћ вам дође *са Вука једнога*, / Бели данак, браћо, *са другог* (Б. Радичевић, Песме 1924, 104). — Па што си ме презро? *Са истине моје!* (Змај, Певанија I, 419). — Увиђам и згражам се *са ојакосици људске* (А. Шенов, Сабране приповијести III, 358). — И сав је блажен *с његова доласка* (Ф. Марковић, Из младих дана, 103). — *С невере њвоје* Бошко погибе (Ђ. Јакшић, Дела II, 249). — *И са њакве мисли* што лагано прође). Она покри очи и јепати стаде (В. Илић, Песме, II, 139). — У раном добу када *с чежња њајних* трепери душа с њом сам се срео (А. Шантић, Песме I, 7). — Нећемо више дуго пиштати *са зулума његовог* (А. Г. Матош, Уморне приче, 73). — Далеко по свијету слови [им] име *са дубоке лашинске ученосици* (В. Јагић, Изабрани краћи списи, 40). — Трпим султана *с невоље* јер се бојим горега зла (С. М. Љубиша, Приповијести, 250). — *Са њвоје среће* бићу срећан и ја (В. Рајић, Песме). — Он је *са својих каламбура* постао легендарна личност у нашој књижевности (Љ. Недић, Целокупна дела II, 107). — *С друге жеље* што је мори / она хоће лепшег чара (М. Митровић, Песме 42). — Не чине *с јада* већ *с ужистица* сласти (С. Крањчевић, Бугаркиње, 24). — Ах, крепки пркос, где је сада. . . , *с незане болке* када се страда (М. Ракић, Песме, 79). — Јецамо у јастук *с немоћна бијеса* (И. Андрић, Ех ропто, 91). — Дође до потока који је набујао *с јесенске кише* (Ј. Лесковар, Приповијести, 2). — А твоја душа *с миља* уздрхтава (М. Беговић, Изабране пјесме, 28). — *Са јада голема* крвца јој стине (С. Крањчевић, Бугаркиња, 53). — Кад нас видје уједе се *с јада* (М. Комбол, превод Дантеова Пакла, 91).

Указивано је да су у језику Вука Караџића стања и расположења означена управним глаголом, а проузрокована појмом у генитиву уз који стоји предлог с(а), обично неповољна¹. Да су она

¹ *Падесна синонимика у језику Вука Караџића*. Наш језик кв. XIV н. с. Београд 1964., стр. 99.

и уопште чешће таква — може се закључити и из овде наведених и многих других примера с којима се у српскохрватском језику срећемо до наших дана.

б) Али наведени примери, међу којима их има и с глаголима и придевима који означавају ведрa расположења, повољна стања и пријатна осећања, говоре нам да се имена појмова који их проузрокују такође употребљавају у генитиву с предлогом *с(а)*. А поготову су имена појмова на основу којих се неке приписују особине које се означавају придевима и придевским изразима: *славан, њознаић, чувен, занимљив, симџаићан, на гласу* и сл. врло обична у генитиву с предлогом *с(а)*:

Чувени сте по свету нашему, / *Са вере ваше и јунаштва* вам (Л. Костић, Дрaме 11). — Био је чувен *са своје галантностии* у друштву (В. Петровић, Варљиво пролеће, 133). — Познат (је) читаву шехеру *са свога необичног богаштва* (Св. Ђоровић, Цјелокупна дјела IV, 363). — Самостан је Спасовачки био на гласу *са својих стиада* оваца (М. Некајев, Вуци, 203). — Фиренчани су били на гласу *са своје љубазностии* (М. Богдановић, превод Шекспирова Отела, 81). — Као младић био је познат *са своје готово женске лејош* (И. Андрић, Приповетке 1954, 216). — Био је надалеко чувен *сл своје вјештин*е у лијечењу лудака (Б. Ђопић, Дјечак прати змаја, 134).

Уз напомену да управна реч у оваквим случајевима може означавати и негативну особину, како нам то сведочи пример: *Камене су им алаиљике несавршене како са грубе обраде шако и њо сиромаштву облика* (Ј. Жујовић, Камено доба, 69), — овде је потребно истаћи да је појам у генитиву, мада и узрок онога што се износи предикатом као управним делом синтагме, ипак више нешто на основу чега, према чему, по чему се субјекат квалификује дотичним предикатом. Потврду томе налазимо и у сад наведеном примеру где имамо два појма у потпуно истом односу према квалификацији садржаној у управном делу синтагме, од којих је први у облику генитива с предлогом *с(а)*, а други у облику локатива с предлогом *њо*. Исто нам говоре и примери: *Ово је вишез славан њо крви, с богаштва виђен, ал' и њо делу* (М. Митровић, Песме 68) и *Марјан је волео мале, неугодне њо својој сњо љашњоси и, али чувеме са вина и мезелука кафанице*

йо њериџерији (С. Сремац, Приповетке II, 119). А очевидно у свим примерима из овога става место генитива с предлогом *c(a)* могли бисмо употребити локатив с предлогом *йо*, а да се они при томе синтаксичком вредношћу, па ни семантички, ниуколико не измене. Али да стилски то нису синоними, доказ нам је чињеница што је употреба с генитивом и предлогом *c(a)* више везана за песнички језик и што се у оваквим случајевима та предлошко-генитивна веза у свакодневном језику, па и у језику прозних писаца, осећа унеколико архаичном — уколико се на њу наиђе.

9. а) А тешко је говорити о потпуној стилској синонимности генитива с предлогом *c(a)* и с другим предлошко-генитивним везама узрочног значења. Овде мислимо на напоредну употребу овога и предлога: *од*, *из* и *због* с генитивом. За песнички језик предлог *c(a)*, уосталом, има преимућство над свим другим предлозима који иду с генитивом и по томе што, због могућности употребе у облику који за један слог смањује сваку метричку целину, боље може испунити ритамске захтеве језика. А не треба губити из вида да језик, и ван стихова, има своју ритмичност. Осим тога, између сад наведених предлога и предлога *c(a)* у крајњој консеквенци постоји и семантичка разлика. И та се разлика чува у многим случајевима. Она се заснива на посебним основним значењима сваког од тих предлога. Али, како они, као и сви други предлози, значење добивају тек у синтагматским целинама где се употребљавају, а у овим целинама има и других елемената који одређују значење, — међу самим тим предлошко-падежним везама често нестаје сваке разлике у значењу, и оне тек тако постају потпуним синонимима, о којима је раније било говора. Посебно о синонимности предлога *c(a)* уз генитив с предлозима *због*, *од* и *из* уз облик истог тога падежа, треба рећи да је она најчешћа с предлогом *због*. Тако би у првим примерима из т. 8. место *c(a)* предлог *због* био сасвим на своме месту. Могло би се, штавише, рећи да би у свакодневном говорном језику данас у тим примерима обичнији био овај други предлог. Предлог *c(a)* уз генитив је, како нам и примери из првог става тачке 8. говоре, више особина песничког језика, док је у језику најновијих прозних писаца мање обичан. У даљим примерима истог става (од првог Крањчевићева стиха према крају), место предлога *c(a)* пре би се могао употребити предлог *од*, на основу чега се може извести закључак да предлог

c(a) има синонимску вредности са овим другим предлогом, наравно у примерима где је потребно представити да од појма с именом у генитиву нешто (неко стање, расположење или особина) спонтано долази, односно одлази као од узрока (исп. поред тамо наведених и примере: *Уверио сам се да је једн од њих с ње љубави сѣрадала и умрла* — М. Цар, превод Госп ђе с камелијама А. Диме, 262; *Буди одвећ ѡужна са со ѡ с ѡ вених ја да* — Ј. Дучић, Сабрана дела I, 34; *Такав ѡн могао је доћи са ѡ ем ѡ ера мен ѡ а* Вукова — Ј. Продановић, Наши и страни, 42; *Са обес ѡ и Лазаре ве мораде у гору о ѡ ићи* — Ј. Веселиновић, Хајдук Станко, 314), или пак хоће да се истакне да је узрок сметња ономе што се каже предикатом као управним делом синтагме (*А са оне боре на челу не може човек ни зна ѡи како му је* — Л. Лазаревић, Приповетке I, 126). Очеvidно би данас у свакодневном језику нешто обичније звучала прва од овде наведених реченица у облику с предлогом *од* уколико управо ритамски захтеви за наизменичношћу истоветних облика, када ови нису у напоредном односу, не намеће облик предлошко-генитивне *ѓзе* коју је употребио писац. А уколико и нема тако уочљивог услова за давање преимућства баш предлогу *c(a)*, у следећим и њима сличним примерима, он може бити у неком другом моменту, у захтеву да се отклони асонанца — у последњој од малопре наведених реченица посебно. Све ово наравно говори да је језик танана и осетљива материја и да није свакад лако тачно утврдити стилски нијансе између семантички сродних или и истоветних језичких знака и језичких јединица.

б) Осим у случају с облицима генитива именица *разлог* и *узрок*, које каткад налазимо у истој одредбеној служби једне исте реченице, као у примерима: *Да ли с ѡ га или из друга как ва узрока ѡ ек Голдсми ѡ се вра ѡи од владике* (Јб. Недић, превод Векфилдског свештеника од Голдсмиа); *Рекао сам да нам је књижевност ѡ ѡ ѓебна из више узрока, али ѡ глави ѡ са њене поетске, идеалне природе* (Б. Поповић, Огледи из књижевности и уметности, 237) — предлози *са* и *из* не употребљавају се више напореда, јер су посебна значења њихова међусобно супротна. Специјално значење предлога *из* је, како је већ познато, обележавање потицања из унутрашњости чега, и он претпоставља везаност за какву унутрашњост дотичног појма. Због тога би, по

данашњем нашем осећању у примерима: *Прекрсџимо се сва четири више са сѣраха него ли с њобожности и Он је њо највише с њизме радио* (од којих је први забележен у *Причањима Вука Дојчевића* Бокелја Ст. М. Љубише стр. 89, а дурги у збирци *С личке груди*, стр. 14 Личанина Б. Будисављевића) више био на месту предлог *из*, зато свакако што су *сѣрах*, *њобожности*, *њизма* и сл. особине човекове душе, тј. његова унутарњег живота, и уколико је извор каквој побуди у њима, та побуда иде, дакле, из унутрашњости. Остали урочни предлози не претпостављају такво што, већ се слажу с аблативним обликом имена појма који се узима као целина с које, од које или због које потиче вршење или извршење, односно квалификација онога што се казује предикатом као управним чланом синтагме, у којој је предлошко-генитивна узрочна веза њен зависни члан. У вези с овим је потребно истаћи да смо у богатој грађи из језика хрватских и српских писаца коју смо имали при руци нашли само два наведена примера за овакву употребу предлога *с(а)*. А то значи да су они врло ретки.

10) Ако је у некој, било којој од показаних нијанси значења у својој одредбеној служби, облик генитива с предлогом *с(а)* далеко од одредбених, а ближе самосталним речим, тј. именицама, или ако пак у дотичној реченици и сасвим недостаје глаголске или придевске речи уопште, — овај се облик везује за именицу и остаје њеном одредбом, врши, тј. функцију атрибута те именице или именског члана њеног предиката.

Висока и витка ваза пуна бистре воде *са извора* (Д. Шимуновић, Туђинац, 42). — Тежаци моји *с горњих крајева* зауставили су се пред Црном кућом (П. Кочић, Цјелокупна дјела I, 336). — Доврши последњи телеграм *с бојног њоља* (Исто 287). — Око осме уре *с јуџира* настало је комешање (Ј. Е. Томић, Мелита, 323). — То ти је такав начин *с Олимпије* богова вјечних (Маретић-Ившић, превод Хомера, 296). — Међу њима и неки мудрац *са истока* (Стј. Крањчевић, превод Златног телета Иљфа и Петрова, 162). — Завијао се у-густе димове *са цигаретиња* (Р. Маринковић, Руке 24). — Он је доктор права *са Загребачког универзитџетиња* (М. Лалић, Хајка, 24).

У овим примерима: *вода са извора* је исто што и *изворска вода*; *тежаци с горњих крајева* што

горњокрајски *шежаци*; *шелеграм* с бојног *йоља* што *раићи* *шелеграм*, а *осма ура* с *јуићи* *ра* што и *јуићи* *арња ура* итд. После овога је сасвим јасна атрибутска функција тога облика у синтагмама: *Реља Кнежевић са Змијања* (П. Кочић, Цјелокупна дјела I, 318), *солдаићи с Кадине воде* (Исто, 205,) *са Кладуше Мујо, њаша са Загорја, вода са Звечана* (нар. песма) и сл. Условљеност тога облика у овим везама сасвим је ра умљива после онога што смо већ рекли у т. 2. б) овога чланка. Значење предлога *с* у његовој вези с обликом генитива ту је, дакле, сасвим јасно.

А условљеност употребе генитива с предлогом *с(а)* у примерима типа: . . . *новом мелодијом њренесеном бог зна оикуда са њреко Суиље* (А. Ковачић, Дјела III, 14), који су очигвидно ретки у српскохрватском језику, ипак се може објаснити његовим довођењем у везу с примерима које смо дали и објаснили у тачки 5. б).

М. Стивановић